

ПЕРЕДУМОВИ ВСТУПУ БОЛГАРІЇ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ

У 2007 р. Болгарія стала повноправним членом ЄС. Після півтора десятка років радикальних змін у всіх сферах життя ця країна змогла довести Європі, що вона є гідним членом співтовариства. Євроінтеграційний шлях Республіки Болгарія має неocenенне значення і є невід'ємною складовою політичного розвитку Європи наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. Досвід, що дає нам історія Болгарії даного періоду є надзвичайно важливим для України, адже ми можемо почерпнути багато важливих елементів на шляху інтеграції своєї національної держави до складу об'єднаної Європи.

Серед українських дослідників проблеми євроінтеграції Болгарії можна виділити В. Бурдяк, М. Мілова, І. Осадца, В. Чорній, В. Кирилича та І. Тодорова. У їхніх працях охоплено різні питання політико-правового життя країн Центрально-Східної Європи загалом та Болгарії, зокрема.

На початку 1989 р. криза комуністичного режиму в Болгарії була вже очевидною. Вона виявилась у стрімкому зростанні обсягу зовнішнього боргу, який сягнув майже 10 млрд доларів. У зв'язку з невинним погіршенням умов життя спостерігалось поширення опозиційних настроїв серед широких верств населення, насамперед інтелігенції. Поступово у вищому керівництві Болгарії сформувалась опозиційна до Т. Живкова група, об'єднана навколо міністра закордонних справ П. Младенова та віце-прем'єра А. Луканова, які були в тісному контакті з радянським керівництвом. До них долучився і військовий міністр Д. Джуров. Сподіватися на яку-небудь підтримку з боку М. Горбачова Т. Живков уже не міг. Напередодні чергового пленуму ЦК, який мав розглянути становище в партії, 9 листопада 1989 р. відбулося засідання політбюро, на якому під тиском більшості членів, Т. Живков змушений був подати у відставку з посади Генерального секретаря партії.

Наступного дня, 10 листопада 1989 р. – Т. Живкова було звільнено з посади Голови Державної ради. Наступником Т. Живкова на посадах генерального секретаря БКП, а згодом і голови Державної ради, став П. Младенов [1, с. 18–19].

Після «палацового» перевороту 1989 р. зовнішньополітичний курс Болгарії зазнав суттєвих змін. Країна позбулася радянської опіки. І хоча БКП/ БСП ще деякий час була при владі, геополітичні реалії змусили її відмовитися від традиційної прив'язаності до СРСР: почалась кардинальна переорієнтація зі Сходу на Захід для того, щоб повернути Болгарію до Європи, від якої вона була насильно відірвана майже на півстоліття. 23 червня 1990 р. з трибуни Великих Народних Зборів один з лідерів Зеленої партії Соломон Пасі (у 2001 р. він стане міністром закордонних справ) вніс пропозицію про ухвалення рішення про вступ Болгарії до НАТО. Реакція залу була різко негативна. Утім через місяць МЗС Болгарії сприймає запрошення про налагодження дипломатичних стосунків з НАТО. Запрошення зробили лідери країн-членів альянсу на своєму саміті у Лондоні 6 липня 1990 р.

Саме тому 1 серпня 1991 р. болгарський парламент прийняв рішення не продовжувати Договору про дружбу, співпрацю і взаємодопомогу, укладеного з СРСР у 1967 р. Варто підкреслити, що перші кроки в бік Європи робилися в економічній сфері. Восени 1990 р. Болгарія стала членом Міжнародного валютного фонду і світового банку. Завдяки цьому вона отримала фінансову допомогу, без якої трансформаційні процеси в болгарській економіці були б неможливі. Президент Ж. Желев, виступаючи у вересні 1990 р. на Генеральній Асамблеї сесії ООН, заявив, що Болгарія відходить від доктрини обмеженого суверенітету (так званої доктрини Брежнев) і бере курс на проведення самостійної зовнішньої політики. Головним пріоритетом країни проголошувалось вступ до європейських та євроатлантичних структур, насамперед до НАТО та Європейського Союзу. Саморозпуск на початку 1991 р. РЕВ та ОВД, створених Радянським Союзом у Центрально-Східній Європі, полегшив процес зближення колишніх радянських сателітів із Заходом з метою зміцнення національної безпеки і пошуку гідного місця у європейському цивілізаційному просторі [2, с. 366; 3, с. 374].

Базовим правовим документом, що визначив порядок євроінтеграційних кроків Болгарії, стала підписана і ратифікована Народними зборами РБ 1993 р. Європейська угода про асоціацію між Європейським співтовариством та його країнами-членами, з одного боку, і

Республікою Болгарія – з іншого. Угодою про асоціацію регламентовано основні напрямки, правила і цілі Болгарії на шляху до ЄС. А саме:

1. Запропонувати взаємовигідний формат політичного діалогу між сторонами, що сприяло б розвитку їхніх тісних політичних відносин;
2. Вжити заходів з поетапного утворення зони вільної торгівлі між Європейським співтовариством і Болгарією, яка мала б охопити весь спектр торговельних відносин між ними;
3. Стимулювати торгівлю та економічні відносини між сторонами і таким чином сприяти динамічному економічному розвитку й достатку в Болгарії;
4. Сприяти зусиллям Болгарії в проведенні економічних реформ і переходу до ринкових умов;
5. Підготувати Програму заходів з поетапного інтегрування Болгарії в Європейське співтовариство і з цією метою та відповідно до ринкових механізмів виробити нові правила дій Болгарії з виконання вимог ЄС;
6. Виробити інституційний механізм, спроможний забезпечити ефективну асоціацію Болгарії з Європейським Союзом.

Із підписанням цього документу Болгарія розпочала проведення глибоких і винятково важливих змін у національному законодавстві, державній адміністрації та економіці, спрямованих на впровадження європейських стандартів. Перші кроки Болгарії у цьому контексті полягали у внесенні змін до правил торгівлі, експортно-імпортних відносин з країнами Європейського співтовариства, згідно з прийнятими РБ зобов'язаннями і запровадження нових митних тарифів, що надавало право безмитного або з низьким митним відсотком ввезення товарів з країн-членів ЄС і преференційних умов щодо імпорту національного продукту.

Іншим двостороннім правовим актом стало підписання Рамкової Угоди між Республікою Болгарія і Європейським співтовариством з питання співробітництва за Програмою PHARE, а також Меморандуму з питань визначення практичних параметрів фінансування і контролю за використанням коштів у рамках передприєднальних програм [4, с. 42–43].

У лютому 1994 р. Болгарія приєдналася до натовської програми «Партнерство заради миру», а 1 лютого 1995 р. стала асоційованим членом Європейського Союзу і 16 грудня того ж року подала заявку на вступ до ЄС. Варто відмітити, що реальне просування в переговорах почалося тільки в 1999 р. за уряду правих сил на чолі з І. Костовим. Значних успіхів у цьому процесі було досягнуто урядом Симеона Сакскобурготського, а сам вступ відбувся в часи лівоцентристського уряду С. Станішева. Основною помилкою, на думку Д. Барух, експерта Болгарського Європейського інституту, неурядової організації, яка відслідковувала хід розвитку переговорів, було те, що заявку було подано занадто пізно і тому переговори велися так важко і повільно, але це не єдина причина. Фактично в момент, коли Болгарія заявила про своє бажання стати членом Європейського Союзу, країну охопила внутрішньополітична та економічна криза. В 1996 р. під час правління соціалістів інфляція в державі перевищила 1000 відсотків. Очевидно, що ЄС не хотів вступати в переговори з країною, у якої в той час склалася негативна ситуація в економіці. Довелося знову доводити, що Болгарія здатна забезпечити політичну стабільність та високий рівень економічного розвитку. Але час вже було втрачено, і наздогнати Чехію, Польщу та Угорщину стало неможливо. Саме тому Болгарія не увійшла в Євросоюз з першою хвилею розширення в 2004 р. [5, с. 379 – 380; 6, с. 157].

Однією із причин активізації переговорного процесу була пронатовська позиція Болгарії. 17 лютого 1997 р. РБ оголосила про своє бажання увійти в НАТО. Пронатовська позиція болгарської влади, всупереч протестам великої частини громадськості, підтвердилася під час Косівської кризи 1999 р., коли 4 травня Народні Збори ухвалили рішення про надання болгарського повітряного простору для дій натовської авіації проти Югославії. Це зміцнило престиж Болгарії у західному світі і, як наслідок, 10 грудня 1999 р. вона одержала запрошення почати переговори про приєднання до Європейського Союзу.

Співпраця Болгарії з НАТО послідовно розширювалася. 21 березня 2001 р. між ними було досягнуто порозуміння і підписано відповідну угоду, яка регламентувала транзит натовських військових через болгарську територію і давала дозвіл на створення на ній натовських баз. У 2001 р. парламент ухвалив національну стратегію з прискореного приєднання РБ до ЄС. У жовтні того ж року С. Сакскобурготський відвідав з офіційним візитом Брюссель, де обговорював з керівництвом

ЄС і НАТО питання, пов'язані з приєднанням Болгарії до євроатлантичних структур. А у квітні 2002 р. болгарський прем'єр відвідав з офіційним візитом США, де відбулася зустріч з президентом Дж. Бушем, який обіцяв підтримувати Болгарію у її вступі до НАТО. Як наслідок – у листопаді 2002 р. на саміті у Празі Болгарію було прийнято у члени НАТО [2, с. 367].

Але першочерговим завданням і надалі залишалось питання про членство в ЄС.

Активно готуючись до вступу в ЄС, уряд ще у 2000 р. ухвалив постанову «Про координацію діяльності з підготовки РБ до вступу в ЄС і проведення переговорів про приєднання», за якою створювалися нові урядові структури: Рада Європейської Інтеграції з прем'єром і керівниками провідних міністерств; Координаційна рада з підготовки Болгарії до вступу в ЄС; відділ «Євроінтеграції і відносин з МФО»; Управління Європейської Інтеграції в складі МЗС; група проведення переговорів про приєднання до ЄС зі спеціальним представником уряду; 30 робочих груп по приєднанню до ЄС у межах уряду. Визначили функції структур і відповідальних за виконання програм. Новий уряд С. Сакскобурготського до кінця 2001 р. вніс у Народні Збори проекти 20 законів, які були спрямовані на прискорення адаптації до правових норм ЄС і розпочав розробку ще 27 позицій, з яких 14 виконали до лютого 2002 р. У лютому 2002 р. уряд прийняв «Національну стратегію прискорення переговорів про вступ до ЄС», плануючи до кінця 2003 р. виконати 2 останні позиції (їх виконали у 2002 р.) і завершити переговори. Таким чином, активізація дій уряду в напрямі євроінтеграції була очевидною.

Після перевірки готовності країн до вступу в ЄС Єврокомісія дала зрозуміти, що у 2004 р. приймуть лише 10 країн, а голова комісії з Євроінтеграції Д. Вілчев вніс пропозицією про включення депутатів від Республіки Болгарія до Європарламенту на виборах 2004 р., щоб представники РБ мали дорадчий голос, а після офіційного вступу в ЄС стали б повноправними депутатами. Варто відмітити, що деякі країни ЄС підтримали пропозицію Болгарії.

На зустрічі лідерів країн-членів Центрально-Європейської ініціативи в Трієсті (2001) прем'єр Болгарії запропонував провести політичне інтегрування РБ в ЄС до економічного, щоб перше розглядалося як запорука другого, зважаючи на успіхи в демократизації інститутів, уніфікації внутрішнього права, дотримання прав людини і етнічних меншин [7, с. 389].

Але був і ряд факторів, який гальмував вступ Болгарії у ЄС. До основних перешкод щодо прийняття РБ в Європейський Союз на початку 2000-х рр. слід віднести: по-перше, низький рівень соціально-економічного розвитку. Так, у РБ обсяг ВВП на душу населення за валютним курсом складав 7 %, а за купівельною спроможністю – 25 % від середнього рівня в ЄС. Навіть значне зростання ВВП у 2000-х рр. не дало підстав очікувати швидкого скорочення цього розриву чи реального прориву в досягненні сталого зростання економіки, що було основною вимогою ЄС. По-друге, Болгарія займала останнє місце за рівнем іноземних інвестицій. Міжнародний Валютний Фонд розглядав РБ, незважаючи на пошкваллення в інвестуванні як країну високих ризиків, а їх обсяг на душу населення (134 долл) – низьким навіть для Балкан. По-третє, у країні високий рівень безробіття. По-четверте, співвідношення боргу РБ до ВВП склало у 2000 р. 85,7 %, а за вимогою ЄС не мало б перевищувати 60 %. Зростав зовнішній торговельний дефіцит – у 2000 р. він складав 1,2 млрд дол., а в 2002 р. – 1,6 млрд дол., тобто 11,6 % ВВП. По-п'яте, уряд стверджував, що в економіці домінує приватний сектор і на цій підставі її можна вважати ринковою. А в доповіді МВФ по РБ зазначалося, що в приватному секторі є багато перешкод для розвитку: бюрократія і банки, які не бажають фінансувати бізнес; гальмування конкуренції; відсутність ефективної процедури банкрутства і відхід нежиттєздатних підприємств з ринку. По-шосте, провідні галузі економіки РБ відставали від європейських технологічних стандартів. Значні претензії ЄС викликали масштаби тіньової економіки, рівень корупції в державі, реформи судової системи і заходи уряду щодо оздоровлення болгарської економіки [8, с. 112–113; 9, с. 30].

Однією із найважливіших та найболючіших проблем Болгарії був рівень злочинності. Власне, розгул організованої злочинності спостерігається практично в усіх посткомуністичних країнах, однак у більшості з них його пік припадав на 1990-ті роки. Але в Болгарії тільки з 2000 по 2002 рр. було скоєно 157 резонансних замовлених убивств, щодо яких ініційовано лише три судових розгляди. На кожні сто осіб населення припадає чотири зареєстровані одиниці зброї. Про масштаби розповсюдження незареєстрованої зброї свідчили досить часті перестрілки на

людних вулицях болгарських міст. Зрощення криміналітету з поліцією та владою всіх гілок і рівнів давно набуло загрозливого масштабу. Контрабанда наркотиків, торгівля людьми (стосовно молодих жінок та новонароджених цей бізнес взагалі поставлено на конвеєр) і зброєю, підробка грошей становили у болгарській економіці чималу частку.

Зважаючи на ці аспекти, вимоги Єврокомісії були досить актуальними – це реформа законодавства, налагодження ефективних контактів між усіма правоохоронними структурами, забезпечення реальної незалежності судової системи. Певні зусилля в цих напрямках були зроблені лише частково. Проблема високого рівня злочинності в Болгарії залишається актуальною і сьогодні [10, с. 624–625].

Але Євроінтеграційні процеси у Болгарії були вже незворотними. У квітні 2005 р. Європейський Парламент проголосував за вступ у січні 2007 р. Болгарії до ЄС. Однак, під час обговорення окремі з європарламентарів висловлювали сумніви щодо того, чи буде у Болгарії належно реформовано систему судочинства, вжито заходів щодо подолання корупції.

Зрештою, 1 січня 2007 р., після одинадцятирічного очікування, Болгарія разом із сусідньою Румунією були приєднані до ЄС. Прем'єр-міністр С. Станішев охарактеризував вступ Болгарії до ЄС як історичну подію, що символізує для неї остаточне падіння Берлінської стіни. Останні соціологічні дослідження показують, що приблизно 70–75 % населення країни позитивно сприйняли цей крок болгарської влади.

Приймаючи Болгарію до Європейського Союзу, Рада Європи зробила щодо неї низку застережень. Зокрема, країна була зобов'язана змінити Конституцію так, щоб її головні положення відповідали європейським стандартам; запровадити новий Цивільний кодекс; провести судову боротьбу проти корумпованих урядовців, насамперед в органах самоврядування та митній службі. У випадку невиконання цих вимог передбачається застосування до неї відповідних санкцій. Актуальним залишалось питання підвищення життєвого рівня населення [1, с. 20–21].

Таким чином, Республіка Болгарія пройшла довгий та складний шлях до Європейського Союзу. Упродовж всього періоду євроінтеграції в країні відбувалися послідовні політичні та соціально-економічні зміни. Вступ Болгарії до ЄС став могутнім поштовхом до економічного, суспільного розвитку країни, психологічно вагомо вплинув на населення Болгарії та її політичну еліту, які перестали почуватися периферією Європи. Однак, цей результат був закономірним, виходячи із цілеспрямованої та узгодженої діяльності болгарської політичної еліти та владних структур.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Павликівська Т. Розвиток Республіки Болгарія в контексті євроінтеграції / Павликівська Т. // Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права ім. короля Данила Галицького. – Право. Івано-Франківськ. – 2010. – №2. – С. 16–22.
2. Чорній В. П. Історія Болгарії / В. Чорній. – Львів: ПАІС. – 2007. – 404 с.
3. Тодоров І. Я. Євроатлантична інтеграція Болгарії як складова інтеграційних процесів / І. Тодоров // Дриновський збірник. – Т. 4. – Харків; Софія: Академічне видавництво ім. проф. Марина Дринова. – 2011. – С. 373–379.
4. Кирилич В. Євроінтеграційний шлях Республіки Болгарія: досвід для України / В. Кирилич // Політика і час. – 2005. – № 11. – С. 42–48.
5. Милова М. И. Болгария в ЕС: ожидание и результаты присоединения / М. Милова // Дриновський збірник. – Т. 4. – Харків; Софія: Академічне видавництво ім. проф. Марина Дринова. – 2011. – С. 379–385.
6. Осадца І. Оборонна стратегія Болгарії у контексті її членства в НАТО / І. Осадца // Політологічні та соціологічні студії. Збірник наукових праць. – Т. 4. – Чернівці: Видавничий дім «Букрек». – 2008. – С. 150–163.
7. Бурдяк В. Політика постсоціалістичних України і Болгарії в руслі європейської інтеграції і системи безпеки / В. Бурдяк // Дриновський збірник. – Т. 4. – Харків; Софія: Академічне видавництво ім. проф. Марина Дринова. – 2011. – С. 385–398.
8. Бурдяк В. Інтеграція постсоціалістичних країн у сучасну загальноєвропейську систему безпеки / В. Бурдяк // Політологічні та соціологічні студії. Збірник наукових праць. – Т. 4. – Чернівці: Видавничий дім «Букрек». – 2008. – С. 111–122.
9. Вачнадзе Г. Деловая Болгария. Т. 3. Экономика и связи с Россией / Г. Вачнадзе. – М.: Бизнес Пресс. – 2003. – 62 с.
10. Карлін М. І. Фінанси країн Європейського Союзу: навч. посібник / М. І. Карлін. – К.: Знання. – 2011. – 639 с.